

Is het opleidingsniveau van ouders een goede voorspeller voor de mate van respect bij jongeren?

Een kwantitatief onderzoek naar de relatie tussen het opleidingsniveau van hun ouders en de mate van respect die leerlingen hebben voor mensen van andere culturen

Student: Manisha Kalloe
Studentnummer: 534536
Instelling: Erasmus Universiteit Rotterdam
Opleiding: Master Arbeid, Organisatie en Management
Begeleider: dr. J. F. A. Braster
Tweede lezer: dr. Kevin Pijpers

Abstract

In deze masteronderzoek is het verband tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect voor mensen van andere culturen bij 15-jarige schoolgaande jongeren in Duitsland onderzocht. De mate van respect voor mensen van andere culturen is een onderdeel van *Global Competence*. Hierbij is er ook gelet wat de invloed van het contact hebben met mensen uit andere landen, de houding, egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten is. Er is gebruik gemaakt van het databestand uit PISA-onderzoek van 2018. Voor dit onderzoek is er een multivariate regressieanalyse verricht. Uit de resultaten is gebleken dat de (hoge) opleidingsniveau van ouders de mate van respect bij 15-jarige schoolgaanden niet bevorderden. Door contact te hebben met mensen uit andere landen kan de mate van respect bij de leerlingen wel gestimuleerd worden. Hierbij spelen egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten geen rol. Houding van leerkrachten tegenover immigranten spelen een significant negatief modererende effect op de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en de mate van respect van leerlingen. Dit betekent dat naarmate de positieve houding van leerkrachten (tegenover immigranten) op de leerlingen toeneemt, des te minder het opleidingsniveau van ouders invloed heeft op de mate van respect bij leerlingen.

Inhoudsopgave

Abstract.....	2
Lijst met figuren en tabellen	4
Inleiding.....	5
Theoretisch kader.....	10
1.1 <i>Global competence</i>	10
1.2 Contact theorie	11
1.3 Contact met mensen uit andere landen	14
1.4 Invloed ouders opleidingsniveau op mate van respect bij kinderen.....	15
1.5 Sociale klasse	15
1.6 Invloed opvattingen leerkrachten op leerlingen.....	16
Conceptueel model.....	19
Methodologie	21
Type onderzoek.....	21
Operationalisering variabelen	21
Onderzoekspopulatie en steekproef	24
Data-analyse en verwerking.....	24
Resultaten.....	25
Discussie	31
Conclusie	35
Beperkingen en aanbevelingen	36
Literatuurlijst.....	37

Lijst met figuren en tabellen

Figuur 1. Conceptueel Model.....	19
Tabel 1. Descriptieve Statistieken variabelen voor N= 1379.....	25
Tabel 2. Correlatie variabelen.....	26
Tabel 3. Regressie Tabel.....	27
Tabel 4. Conditionele direct effect van opleidingsniveau ouders op respect gemodereerd door houding en opvattingen van leerkrachten	28
Tabel 5. Conditionele indirect effect van opleidingsniveau op respect via contact gemodereerd door houding en opvattingen.....	28

Inleiding

Het onderwijs beschouwt, zoals gezegd, de sociale vorming van leerlingen tot een van zijn kerntaken. Onderwijs brengt jonge mensen de competenties bij die nodig zijn om zich in het leven te kunnen redden en een zelfstandig bestaan op te bouwen (Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016, p. 260).

Aan het begin van het thesistraject las ik het boek Sociologen over onderwijs van Eidhof, Houtte & Vermeulen, (2016). De twee hoofdstukken over de maatschappelijke opdracht van de school en etnische diversiteit in het onderwijs trok mijn aandacht. Het hoofdstuk burgermaatschappij gaat in op een aspect van de maatschappelijke opdracht van het onderwijs namelijk: ontwikkeling van leerlingen tot burgers in de samenleving. Welke sociale “plichten ze hebben” en welke rol het onderwijs, opleidingsniveau van ouders en de overheid spelen. Aan de andere kant gaat het hoofdstuk etnische diversiteit in het onderwijs over de implicatie van etnische diversiteit voor het onderwijs, multicultureel onderwijs, de invloed van migratie.

Een grote overeenkomst tussen deze twee hoofdstukken is de sociale integratie waarnaar men streeft in het onderwijs. Sociale integratie wordt gedefinieerd als de deelname van burgers aan de samenleving waarin ze leven, ongeacht hun etnische of culturele achtergrond (Eidhof et al., 2016). Scholen kunnen een bijdrage leveren door leerlingen bewust te maken over sociale integratie en hen de nodige scholing ervoor verstrekken. De vraag is hoe dat zal geschieden (Eidhof et al., 2016, p. 274).

Een duurzame oplossing voor het bovengenoemde vraagstuk is om sociale integratie middels het opvoeding en onderwijs aan te leren of te stimuleren. Leerlingen brengen een groot deel van hun tijd op school door in interactie met hun leraren, en leraren bepalen grotendeels hoe en wat kinderen leren (Ferguson, 2003). Dit plaatst het gedrag van leerkrachten en hun voorbereiding in het middelpunt van het eerdergenoemde vraagstuk. De egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten en hun houding tegenover immigranten kunnen dus reflecteren tijdens het doceren en speelt zodoende een heel belangrijke rol op de perceptie van de leerlingen. Tegen deze achtergrond is er zowel in de wetenschappelijke wereld als in het publiek een discussie gaande over hoe het beste kan worden ingespeeld op de groeiende culturele diversiteit waarmee scholen over de hele wereld worden geconfronteerd (OECD, 2020; Hachfeld et al., 2015).

Een ander mogelijke oplossing voor de manier hoe scholen het best sociale integratie bij leerlingen kunnen bevorderen is te herleiden uit de Contacttheorie of contact hypothese van Gordon Allport, die hij in 1954 middels zijn boek introduceerde, “*The Nature of Prejudice*”. Volgens Allport kan interetnisch contact goed gestimuleerd worden als zijn vier voorgestelde voorwaarden toegepast worden namelijk gelijke status tussen de groepen, gemeenschappelijke doelen, coöperatie tussen de groepen en steun van de betreffende autoriteit (Allport, 1954). Er zijn ook bevestigingen gevonden in studies die deze theorie hebben toegepast in het onderwijs (Janmaat, 2011; Hewstone, et al., 2018).

Het belang van sociale integratie in de huidige tijd kan ook terug gezien worden in de motivatie achter het onderzoek van OECD (*Organisation for Economic Cooperation Development*) die in 2018 verricht was over *Global Competence* van vijftienjarige leerlingen in verschillende landen. Er wordt beweerd dat leerlingen tegenwoordig in een complexe, onderling verbonden, diverse en snel veranderende wereld leven. Economische, sociale, culturele, digitale, demografische, ecologische en epidemiologische krachten bepalen het leven van jongeren. Deze complexe omgeving biedt zowel kansen als uitdagingen. Leerlingen moeten daarom niet alleen in staat zijn om door deze complexe omgeving te navigeren, ze moeten er ook van profiteren (OECD, 2020).

OECD definieert *Global Competence* als een multidimensionaal capaciteit bestaan de uit vier aspecten namelijk: (1) Het vermogen examineren van onderwerpen op lokale, globale en culturele relevantie, (2) Het vermogen om perspectieven en wereldbeelden van anderen te kunnen begrijpen en waarderen, (3) Het vermogen om deel te kunnen nemen aan openlijke en effectieve interacties tussen culturen en (4) Het vermogen om actie te ondernemen voor collectief welzijn en duurzame ontwikkeling (OECD, 2019). Voorheen is er onderzoek verricht door de OECD over het welzijn en schoolprestaties van leerlingen in vakken zoals wiskunde, taal en lezen. Maar recentelijk is een nieuw onderwerp geïntroduceerd namelijk “*Global Competences* (OECD, 2020). Het onderwerp richt zich onder andere op de aanwezigheid van competenties, vaardigheden die de leerlingen nodig (zullen) hebben om in deze diverse, multiculturele wereld te leven.

Sociale integratie kan vergeleken worden met een onderdeel van het tweede aspect van *Global Competence* namelijk het vermogen om de perspectieven en wereldbeschouwing van anderen te kunnen begrijpen en waarderen. Respect wordt als volgt gedefinieerd:

Respect for others is an attitude where the subject of respect is judged to have importance, worth and value that warrants positive regard and esteem (Council of Europe, 2016; Council of Europe, 2016).

Een belangrijke vorm van respect in de context van culturele diversiteit is het respect dat wordt getoond aan mensen van wie wordt aangenomen dat ze verschillende culturele voorkeuren of verschillende meningen en overtuigingen hebben. Dergelijk respect veronderstelt dat alle mensen dezelfde intrinsieke waardigheid hebben en een onvervreemdbaar recht genieten om hun eigen affiliatie, overtuigingen, praktijken en meningen te kiezen. Dit soort respect vereist geen overeenstemming met de overtuigingen van de ander of een minimalisering van de verschillen tussen die overtuigingen en de eigen opvattingen (Council of Europe, 2016; Council of Europe, 2018; Leask, 2009).

De eerste en waarschijnlijk de meest invloedrijke groep mensen die respect voor mensen van andere culturen kinderen kan bevorderen en dus sociale integratie kan stimuleren zijn hun ouders. Tijdens de opvoeding wordt er door middel van socialisatie en enculturatie geven ze vorm aan de kijk van hun kinderen op het leven, hun attitudes en overtuigingen (OECD, 2020, p. 75). Bovendien blijkt uit onderzoek dat ouders met een hoge opleidingsniveau beter kunnen communiceren met hun kinderen en beter in staat zijn om kennis over goed gedrag beter over te brengen aan hun kinderen (Schönpflug, 2001). Het is dus daarom de moeite waard om het opleidingsniveau van ouders mee te nemen in dit onderzoek en na te gaan in hoeverre verschil in opleidingsniveau van invloed is op de mate van respect die leerlingen hebben voor mensen van andere culturen. Naast opleidingsniveau speelt sociale klasse ook een rol bij cultuuroverdracht. Uit het onderzoek van OECD bleek dat dat leerlingen met een beter economisch achtergrond meer respect en interesse hadden voor mensen van andere culturen (OECD, 2020, p. 97). Het is overbekend dat economisch stabiele ouders een betere scholing voor hun kinderen kunnen zorgen, echter is dat niet de enige of zelfs de belangrijke factor die nodig is wanneer het aankomt op sociale competenties (Schönpflug, 2001; Pettigrewa, Tropp, Wagner, & Christ, 2011; OECD, 2018).

Op basis van het bovenstaande zijn de volgende onderzoeksdoelstelling en probleemstelling geformuleerd:

Onderzoeksdoelstelling:

Het onderzoeksdoel is om de relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect bij vijftienjarige kinderen hebben voor mensen van andere culturen na te gaan, gemedieerd door contact met mensen uit andere landen en gemodereerd door egalitaire en multiculturele opvattingen en houdingen van leerkrachten tegenover immigranten.

Probleemstelling:

In hoeverre heeft het opleidingsniveau van ouders invloed op de mate van respect van leerlingen voor mensen van andere culturen en in hoeverre wordt deze relatie gemedieerd door de mate van contact met mensen van andere landen en opvattingen en houdingen van leerkrachten?

Deelvragen

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Wat is de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die leerlingen van vijftien jaar voor mensen van andere cultuur hebben?
2. In hoeverre heeft contact met mensen van andere landen invloed op de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die leerlingen van vijftien jaar hebben voor mensen van andere cultuur?
3. In hoeverre hebben egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten en hun houdingen tegenover immigranten invloed op de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die leerlingen van vijftien jaar hebben voor mensen van andere cultuur?

Relevanties

De wetenschappelijke relevantie

Uit de literatuurstudie is gebleken dat er continue wordt gestreefd naar het vergroten of stimuleren van de sociale integratie tussen studenten op school (Gay, 2010; Gromova & Khairutdunova, 2019; Hachfeld, et al., 2011, 2015). Daarvoor worden er verschillende methoden van lesgeven aanbevolen zoals “*culturally responsive*”, aanpassingen in het curriculum, het implementeren van multicultureel onderwijs (Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016; Parkhouse, Lu, & Massaro, 2019, Hachfeld et al. 2011, 2015; Hahn et al., 2014). Er is dus een scala aan aanbevelingen voor

onderwijzers om sociale integratie onder studenten te stimuleren, maar er is helaas niet veel wetenschappelijk onderzoek verricht vanuit het invalshoek van het opleidingsniveau van ouders. Er is wel degelijk onderzoek verricht naar de invloed van (hoge) opleidingsniveau van ouders op het schoolsucces van hun kinderen. Maar er is heel weinig onderzoek verricht over hoe het opleidingsniveau van ouders, de sociale en maatschappelijke competenties van hun kinderen beïnvloedt. Middels dit onderzoek wordt er getracht een bijdrage te leveren aan de wetenschappelijk discussie over factoren die de mate van respect van leerlingen kunnen beïnvloeden.

De maatschappelijke relevantie

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt in het verschaffen van inzicht in hoeverre een (hoge) opleidingsniveau van ouders een rol speelt bij sociale competenties van hun kinderen en welke rol de opvattingen van leerkrachten daarbij bijdragen. Verder wordt het belang van sociale kringen ook benadrukt. Met de vergaarde kennis van dit onderzoek kunnen we de stand van zaken weten, en kan er beleid gemaakt worden die de sociale competenties van de leerlingen bevordert. En waar nodig ondersteuning biedt zodat de leerlingen later in een multiculturele samenleving of werkplek als een volwaardig burger kan fungeren (Gromova & Khairutdunova, 2019).

Opbouw thesis

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd: in het volgend hoofdstuk komt de Theoretisch kader aan de orde waarin de belangrijke concepten en relaties tussen de variabelen zullen worden uitgelegd. Hierna wordt in het hoofdstuk Methodologie de toegepaste methoden en technieken van het onderzoek uitgelegd inclusief data-analyse en dataverwerking. Daarna volgt het hoofdstuk Resultaten waarin de bevindingen van het onderzoek weergegeven zullen worden. Vervolgens zullen de bevindingen in het hoofdstuk Discussie uitgelegd worden. Tot slot zal er in Conclusie een opsomming en tevens antwoord gegeven worden op de probleemstelling en deelvragen.

Theoretisch kader

In dit hoofdstuk zullen de belangrijke concepten en relaties tussen de variabelen worden uitgelegd. Ten eerste zal het concept *Global competence* toegelicht worden. Ten tweede zal de contacttheorie van Gordon Allport uitgelegd worden. Ten derde worden de bevindingen van literatuuronderzoek over ouders, leerkrachten, het belang van contact met mensen van andere landen en sociale klasse voor dit onderzoek in kaart gebracht. Het doel van de theoretisch kader is ook om een beeld te geven hoe de verschillende literatuurbevindingen zich tot elkaar verhouden en hoe er is getracht om alle informatie tot een geheel te maken. Het opleidingsniveau van ouders en perspectieven van leerkrachten zijn aanvullend van aard bij de contacttheorie die wordt meegenomen bij dit onderzoek. De vier voorwaarden van de contact theorie zijn terug te vinden in de klasruimte van de leerlingen. Wat nog ontbreekt aan de contacttheorie maar dat een zeer belangrijk rol kan spelen, zijn de perspectieven van de leerkrachten en invloed van het opleidingsniveau van ouders.

1.1 *Global competence*

Global competence of kenmerken daarvan krijgen steeds meer aandacht en wordt dus als een noodzakelijke vaardigheid gezien (Hanvey, 1982; Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016; OECD, 2018, 2019, 2020). *Global competence* wordt beschreven als een combinatie van kennis, vaardigheden, attitudes en waarden die met succes worden toegepast, zowel in persoonlijke, virtuele of gemedieerde ontmoetingen met mensen van wie wordt aangenomen dat ze een andere culturele achtergrond hebben en in de betrokkenheid bij mondiale problemen (dat wil zeggen situaties waarin een individu moet nadenken over problemen die geen nationale grenzen kennen en die ingrijpende gevolgen hebben voor huidige en toekomstige generaties) (OECD, 2020).

Global competence bij jongeren blijkt heel belangrijk te zijn voor het behalen van de *Sustainable Development Goals* die op school aangeleerd of gestimuleerd kan worden (OECD, 2020, p. 54). Een van de SDG's waarbij aspecten van *Global competence* zoals het waarderen van andermans cultuur duidelijk naar voren komt is het volgende:

“By 2030, ensure that all learners acquire the knowledge and skills needed to promote sustainable development, including, among others, through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-

violence, global citizenship and appreciation of cultural diversity and of culture's contribution to sustainable development” (OECD, 2018).

Wanneer *Global competence* vanuit de SDG's invalshoek bekeken wordt, is het duidelijk dat het nut van *Global competence* is om waarde in de wereld te creëren. *Global competence* heeft de potentie heeft om transformatie op gang te brengen, problematische maatschappelijke vraagstukken op te lossen en verantwoordelijk gedrag/ karakter te creëren bij leerlingen (OECD, 2018). Vanwege de grote omvang van *Global competence* is er voor dit onderzoek gekozen om naar slechts een aspect ervan te onderzoeken. Het gaat om het respect hebben voor mensen van andere culturen. Dit aspect valt onder de tweede noemer namelijk het begrijpen en appreciëren van de meningen en wereldbeschouwingen van anderen.

1.2 Contact theorie

Een van de meest geciteerde contributies op het gebied van interetnisch contact is de contacttheorie van Allport (1954). In zijn boek - “*The Nature of Prejudice*”- geeft hij aan hoe interetnische contact kan leiden tot vermindering van vooroordelen tegenover andere etnische groepen. Onderling contact waarbij kenniswisseling over elkaar plaatsvindt zorgt ervoor dat stereotypes en vooroordelen over minderheidsgroepen verdwijnen. Dit gebeurt doordat men inzicht krijgt in individuele kenmerken van elkaar, waardoor de generalisatie oftewel de stereotypen die er bestonden over de groep, wegvallen. Om interetnisch contact tussen groepen te stimuleren heeft Allport vier voorwaarden gesteld namelijk: gelijke status tussen de groepen, gemeenschappelijke doelen, coöperatie tussen de groepen en invloed van autoriteit (Allport, 1954). De contacttheorie wordt heden ten dage vaak gebruikt door onderwijssociologen (Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016) en is daarom ook relevant voor dit onderzoek. De toepassing van de contact theorie voor dit onderzoek is terug te zien aan het feit dat als leerling zijnde je nog schoolgaande bent en de schoolomgeving wordt in dit onderzoek als de meest geschikte plek gezien om interetnisch contact te stimuleren. Verder wordt bij de mediërende variabele – contact hebben met mensen van andere landen - ook een vorm van de contact theorie gezien.

De vier voorwaarden van de contacttheorie zijn namelijk ook van toepassing binnen het onderwijs. Er kan beredeneerd worden dat de 15-jarige leerlingen een gelijke status doordat ze nog alleen leerlingen zijn op school, ze hebben een gemeenschappelijk doel namelijk de bevordering naar de volgende groep (of een diploma halen), coöperatie vindt plaats door in groep samen met elkaar

werken aan een werkstuk bijvoorbeeld en ten slotte kan het autoriteitsrol wordt vervuld door de aanwezige leerkracht. De aanwezigheid van deze vier factoren al bewijs is dat er in de schoolsfeer de potentie ligt om stereotypen weg te werken. Dit wordt specifiek uitgelegd en ondersteund door Janmaat (2011, p. 135), die stelt dat er op microniveau in een diverse klas leerlingen van verschillende etnische achtergronden gelijk zijn aan elkaar, dezelfde ervaringen delen, intensief en langdurig met elkaar omgaan en onder het toezicht van een leerkracht staan (Janmaat, 2011). Leerlingen hebben daarom een voorsprong om elkaar beter te kennen, stereotypen over elkaars cultuur weg te werken en zodoende is er ruimte om meer respect voor elkaars cultuur te ontwikkelen.

Ook volgens Hewstone et al. (2018) is de school een ideale ruimte om interetnisch contact tussen verschillende etnische groepen te stimuleren. Hiervoor lichten zij twee redenen toe. Ten eerste biedt het structureel karakter van de school de reguliere en systematische kansen voor leerlingen om contact met elkaar te hebben. De school is volgens Hewstone et al. (2018) een plek waar individuen, leerlingen van verschillende sociale groepen bij elkaar komen, worden begeleid door het school personeel en aan de hand van beleid door de overheid (de leerplicht) bijeengebracht. Dus volgens Hewstone et al. (2018) voldoet de schoolomgeving aan de vier voorwaarden die volgens de contact hypothese van Allport nodig zijn voor het stimuleren van interetnisch contact. Ten tweede zijn Hewstone e. a. (2018) ook van mening dat interetnisch contact het meest effectief van toepassing is in de schoolbanken, omdat er rond die leeftijd fundamentele cognitieve en psychosociale veranderingen in leerlingen plaatsvinden (Rutland et al., 2010), een beter ontwikkeling van begrip over groepsnormen (Abrams & Rutland, 2008) en de ontwikkeling van de etnische identiteit (French, Seidman, & Allen, 2006). Deze ontwikkelingen vormen *intergroup attitudes* en bereiden leerlingen en adolescenten voor *intergroup* confrontatie. Bevindingen van het onderzoek van Wolfer et al. (2016) geven aan dat ervaringen met verschillende sociale groepen tijdens de adolescentie bijzonder effectief zijn, misschien zelfs noodzakelijk, om een gunstige *intergroup attitude* op volwassen leeftijd te verwerven (Wölfer et al., 2016).

Verder onderzoek over de voorwaarden van Allport's contacttheorie wijst erop dat er toch een aantal zaken zijn waarop gelet moet worden voordat de contact hypothese van Allport wordt toegepast.

Ten eerste blijkt dat institutionele ondersteuning een bijzonder belangrijke voorwaarde kan zijn om positieve contacteffecten mogelijk te maken (Pettigrew & Tropp, 2006). Hoewel autoriteit een belangrijke factor is, mag het niet los van de andere drie voorwaarden worden opgevat of toegepast. Voor een succesvolle interetnisch contact is het dus belangrijk om de vier voorwaarden zo volledig als mogelijk en als een geheel toe te passen.

Een tweede belangrijke toevoeging aan de contact theorie is dat indirect contact met een iemand van een heel ander cultuur, die tevens geen deel uit maakt van de vriendschapskring, kan leiden tot uitbreiden van sociale kring en kennis over die persoon cultuur. Dit wordt ook wel de *extended contact* genoemd. De oorspronkelijke gedachtegang van *extended contact* was:

“An in-group member has a close relationship with an outgroup member which can lead to more positive intergroup attitudes” (Wright et al., 1997).

Maar de veranderde attitudes die door indirect contact worden geproduceerd, zijn niet zo sterk als die van direct contact. Dat wil zeggen, de nieuwe attitudes van indirect contact worden niet met dezelfde mate van zekerheid vastgehouden en kunnen gemakkelijker worden veranderd. Desondanks zijn indirecte contacteffecten belangrijk voor degenen die niet direct in contact komen met mensen van een ander cultuur of die niet in een etnische buurt wonen en geen *out-group* vrienden hebben en de kennis en ervaring die zij middels van hun *“in-group”* vrienden hebben gegaard kan voor deze mensen handig zijn wanneer ze later zelf geconfronteerd raken met de *“out-group”* (Pettigrew et al., 2011). Slechts het waarnemen dat leden van de groep grensoverschrijdende vrienden hebben, is volgens Zhou et al., (2019) voldoende om de houding van de groep te verbeteren. De huidige resultaten van hun onderzoek suggereren dat het effect van langdurig contact net zo sterk is als dat van directe vriendschap en dat uitgebreid contact evenzeer bijdraagt aan het effect van directe vriendschap als andersom.

Een derde interessante aanvulling over het stimuleren van interetnisch contact is een van de conclusies die uit het onderzoek van Braster en Dronkers in 2012 is gebleken. Er is namelijk een positief effect gevonden bij leerlingen die woonachtig zijn in een multi-etnische grootstedelijke context, waarbij etnisch culturele verscheidenheid een normaal verschijnsel is voor de leerling. Het onderzoek gaat over in hoeverre etnische compositie in klassen de onderwijsprestaties van 15-jarige leerlingen beïnvloedt. Een belangrijk uitgangspunt van dit onderzoek is dat de auteurs beredeneren dat de kinderen van jongs af gewend zijn aan etnische diversiteit in een grootstedelijk

context en dat het makkelijk maakt voor de leerlingen om te kunnen adapteren in de klas. De wiskundecijfers van allochtone jongeren zijn hoger als de etnische diversiteit van de klas waarin zij zitten toeneemt. De onderwijsprestaties van de jongeren werden daarom niet negatief beïnvloedt door de aanwezige etnische diversiteit. Vergeleken met internationaal onderzoek waarbij etnische diversiteit negatieve invloed heeft op onderwijsprestaties van kinderen, bleek het onderzoek van Braster en Dronkers (2012) dus het tegenovergestelde te zijn. Dit uitkomst kan niet overal in de wereld zomaar verwacht worden, het komt alleen voor onder de voorwaarde dat leerlingen eerst gewend moeten zijn aan multiculturaliteit (Braster & Dronkers, 2012).

Leerkrachten kunnen een positieve invloed uitoefenen op leerlingen wanneer de cultuur diversiteit in hun doceerstijl hebben geïmplementeerd (Hachfeld et al., 2015). Maar er zijn ook jongeren die de schoolbanken vroegtijdig verlaten, bij hen is er sprake van andere factoren die een positieve invloed kunnen oefenen met betrekking tot intercultureel contact. Kennis over intercultureel contact worden bij deze jongeren aangeleerd door ouders, kennissen, vrienden, sociale media en familie. De omgevingsfactoren van de jongeren spelen hierbij ook een rol.

1.3 Contact met mensen uit andere landen

Op basis van de contacttheorie van Allport (1954) en de belangrijke punten die uit verder onderzoeken van Pettigrew (2006, 2011) zijn gebleken kan gezegd worden dat uitbreiding van je sociale kring, namelijk contact hebben met mensen van een ander landen en culturen tot meer begrip en respect voor andermans cultuur kan leiden. Tijdens het socialiseren met mensen van andere landen neemt de kennis over de desbetreffende landen, hun cultuur en tradities toe. Leerlingen kunnen zodoende verschillende perspectieven ontwikkelen, hun aanpassingsvermogen en kennis over de verschillende communicatiestijl vergroten (OECD, 2020). Naarmate ze meer kennis hebben over andere culturen, ontwikkelen ze (meer) respect voor de mensen van die culturen. Verder blijkt uit de resultaten van PISA (2018) dat er een positief verband is tussen contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van interesse die leerlingen hebben voor mensen uit andere culturen. Met dit bewijs wordt het contact hebben met mensen van andere culturen als een mediërend variabele meegenomen in dit onderzoek en leidt tot de volgende mediatie hypothese:

Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben meer contact met mensen van andere landen, waardoor ze meer respect hebben voor mensen uit andere culturen.

1.4 Invloed ouders opleidingsniveau op mate van respect bij kinderen

De eerste waarden en normen die kinderen overnemen zijn afkomstig van hun eerste socialisatie kring, namelijk de ouders of opvoeders (Allport, 1954). Door socialisatie en enculturatie geven ouders vorm aan de kijk van hun kinderen op het leven, hun attitudes en overtuigingen (OECD, 2020, p. 75). Socialisatie omvat het vormen van individuen zodat zij kunnen aanpassen aan hun omgeving en opvoeding hoort ook daarbij. Enculturatie bestaat uit een expliciet en weloverwogen leerproces dat mensen helpt de identiteit, taal, rituelen en waarden over te nemen die hen in staat stellen volwaardige leden van een bepaalde cultuur te worden (OECD, 2020). Via beide mechanismen, zowel formeel als informeel, is het waarschijnlijk dat kinderen worden beïnvloed door de houding en praktijken van hun ouders. Ouders die geïnteresseerd zijn in het leren over andere culturen, zullen het gevoel van nieuwsgierigheid waarschijnlijk op hun kinderen overbrengen. Dit gebeurt via een lang, stapsgewijs en informeel proces waarin een kind wordt blootgesteld aan verschillende culturele ervaringen en invloeden.

Schönpflug (2011) gaat een stap verder en geeft in zijn artikel aan dat het opleidingsniveau van ouders daarbij ook een significante rol kan spelen. Onderwijs is volgens Schönpflug (2001) een persoonlijk hulpmiddel met positieve effecten voor de overdracht van waarden. Het blijkt dat hoe hoger het opleidingsniveau van de vaders, hoe groter de kans dat kinderen hen voorbeeld zullen volgen. Het onderzoek heeft bewezen dat er bij vaders met een lage opleiding bijna geen overdracht van waarden plaatsvindt. De verklaring hiervoor is dat er bij vaders met een hoog opleidingsniveau het vermogen aanwezig is om discussie te voeren over andere culturen, op deze manier vindt er overdracht van kennis plaats (Schönpflug, 2001, p. 182). Onderwijs heeft dus een grote invloed op de waarden van individuen. Tijdens hun schooltijd vormen jonge mensen gewoonten, overtuigingen en principes die hen hun hele leven bij zullen blijven (OECD, 2020).

Gelet op de bovenstaande uitleg is de volgend hypothese geformuleerd:

Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben meer respect voor mensen uit andere culturen.

1.5 Sociale klasse

Er kan beredeneerd worden dat ouders met hoge opleidingsniveau die zich in een stabiele economische situatie bevinden, vanwege een hoge beroep status, hun kinderen beter kunnen aanmoedigen en ondersteunen om de beste schoolresultaten te laten behalen. Dit komt o.a. doordat

zij hun kinderen van alle materialen en netwerken kunnen voorzien die nodig is voor een goede schoolprestatie (Willingham, 2012).

De meest bekende en direct eigenschappen van sociale klasse zijn waarneembare symbolen van rijkdom, opleiding, en beroep status (Michael W. Kraus, 2011; Willingham, 2012). Uit onderzoek van Piff e.a. (2010) en Michael W. Kraus (2011) blijkt dat mensen van lagere sociale klasse juist meer aandacht hebben voor verbondenheid en hechten veel meer waarde aan behulpzaam over bij hun medemens. Door onbaatzuchtig te handelen en mensen in nood te helpen, kunnen mensen uit de lagere klasse het vertrouwen en de samenwerking van anderen bevorderen, en er zo voor zorgen dat in moeilijke tijden ook in hun behoeften wordt voorzien (Piff et al., 2010). Maar gelet op de resultaten van Schönflug, (2001) heeft het opleidingsniveau van ouders ook invloed op de sociale kant van kinderen. Opleiding heeft een meer culturele lading en inkomen en beroep hebben een meer economische lading. Als we de invloed van sociale klasse op de variabele - respect voor andere culturen - willen meten, dan lijkt het meer voor de hand te liggen om de culturele dimensie van het begrip klasse te selecteren namelijk opleiding. Dit wordt gedaan op basis van twee argumenten namelijk: (1) Bevindingen uit eerder onderzoek (Schönflug, 2001) waaruit blijkt dat een degelijk opleidingsniveau leidt tot goede discussies tussen ouders en kinderen over onderwerpen zoals respect voor mensen van andere culturen. (2) Opleidingsniveau is een indicator dat er meer kennis is over andere culturen en daardoor meer respect hebt voor mensen uit andere culturen (OECD, 2020). Op basis hiervan worden er twee besluiten genomen voor dit onderzoek. Ten eerste wordt het opleidingsniveau van de ouders als onafhankelijke variabele opgenomen en ten tweede worden de variabelen SES en economische status van ouders als controle variabelen toegepast in het onderzoek.

1.6 Invloed opvattingen leerkrachten op leerlingen

De samenleving over de gehele wereld wordt in toenemende mate divers, en onderwijzers zijn vaak genoeg de eersten die kansengelijkheid en representativiteit van groepen proberen te bevorderen (Parkhouse, Lu, & Massaro, 2019). Scholen in de meest Westerse landen zijn de laatste decennia cultureel divers geworden en naarmate de globale migratie toeneemt, zal de diversiteit op scholen ook toenemen (Gudmund, Michaela, & Estelle, 2004). Het onderwijs kan een bijdrage leveren om leerlingen op te leiden om in een cultureel diverse samenleving op een verdraagzame en vredig manier met elkaar te leven. Sociale vorming van leerlingen is een van de kerntaken van

het onderwijs. Hiermee wordt bedoeld dat onderwijs waarden, normen, gebruiken en gedragingen aanleert aan de leerlingen (Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016). Hierdoor wordt er nadruk gelegd op de rol van leerkrachten. Naar aanleiding hiervan is het belangrijk om de rol van onderwijzers mee te nemen in het onderzoek. Er wordt specifiek gelet op het multiculturalisme en egalitaire opvattingen van de leerkrachten en hun houding tegenover immigranten.

Alhoewel leerkrachten nu meer dan ooit de verantwoordelijkheid hebben om cultuur diversiteit te implementeren in hun doceerstijl, is er weinig onderzoek verricht naar de attitude, perspectief en overtuigingen van leerkrachten over cultuur diversiteit (Vedder, 2016). Ook is er volgens Hachfeld et al., (2011) weinig wetenschappelijk onderzoek is verricht naar het effect van de opvattingen van leerkrachten op de immigrantenleerlingen. Het meeste onderzoek op dit gebied is verricht op de effecten van vooroordelen en discriminatie op de prestaties van migrantenleerlingen.

Een benadering voor het implementeren van cultuur diversiteit voor leerkrachten is de implementatie van multiculturele en egalitaire opvattingen in de doceerstijl. Multiculturele en egalitaire opvattingen weerspiegelen beide een positieve houding ten opzichte van immigratie; Voorstanders van multiculturalisme en voorstanders van egalitarisme verschillen echter in de manier waarop ze diversiteit interpreteren en erop reageren (Hachfeld et al., 2015). Voorstanders van multiculturalisme zijn van mening dat deze interculturele verschillen moeten worden omarmd en als verrijkend moeten worden beschouwd (Hachfeld et al., 2011; Hahn et al., 2010, 2014; Park & Judd, 2005). In de educatieve context kan van leerkrachten met multiculturele overtuigingen worden verwacht dat ze de verschillende culturen van leerlingen integreren in de dagelijkse praktijk op school bij het plannen van hun lessen, het kiezen van materialen en het omgaan met leerlingen in de klas (Hachfeld et al., 2015).

Egalitaire opvattingen benadrukken het belang van een gelijke behandeling van alle mensen. Dit impliceert het vinden van overeenkomsten en raakvlakken tussen studenten met verschillende etnische en culturele achtergronden, ongeacht hun etnische of culturele achtergrond (Hachfeld et al., 2015). Multiculturalisme combineert enerzijds een algemene waardering van culturele verschillen met de overtuiging dat dergelijke verschillen in de onderwijspraktijk moeten worden opgevangen (Hahn et al., 2014). Egalitarisme legt daarentegen de nadruk op culturele overeenkomsten en benadrukt het belang om alle studenten gelijk te behandelen, ongeacht hun culturele achtergrond. Onderzoek naar de implicaties van multiculturele en egalitaire

overtuigingen in de onderwijscontext en onderzoek naar hoe de overtuigingen van leraren zich manifesteren in alledaags klasgedrag is echter nog schaars (Hachfeld et al., 2011). Verder wordt er in dit onderzoek ook gekeken naar de invloed van opvatting en houding van leerkrachten op de relatie tussen contact (mediator) en respect. Dit wordt ook wel een modererende mediatie genoemd.

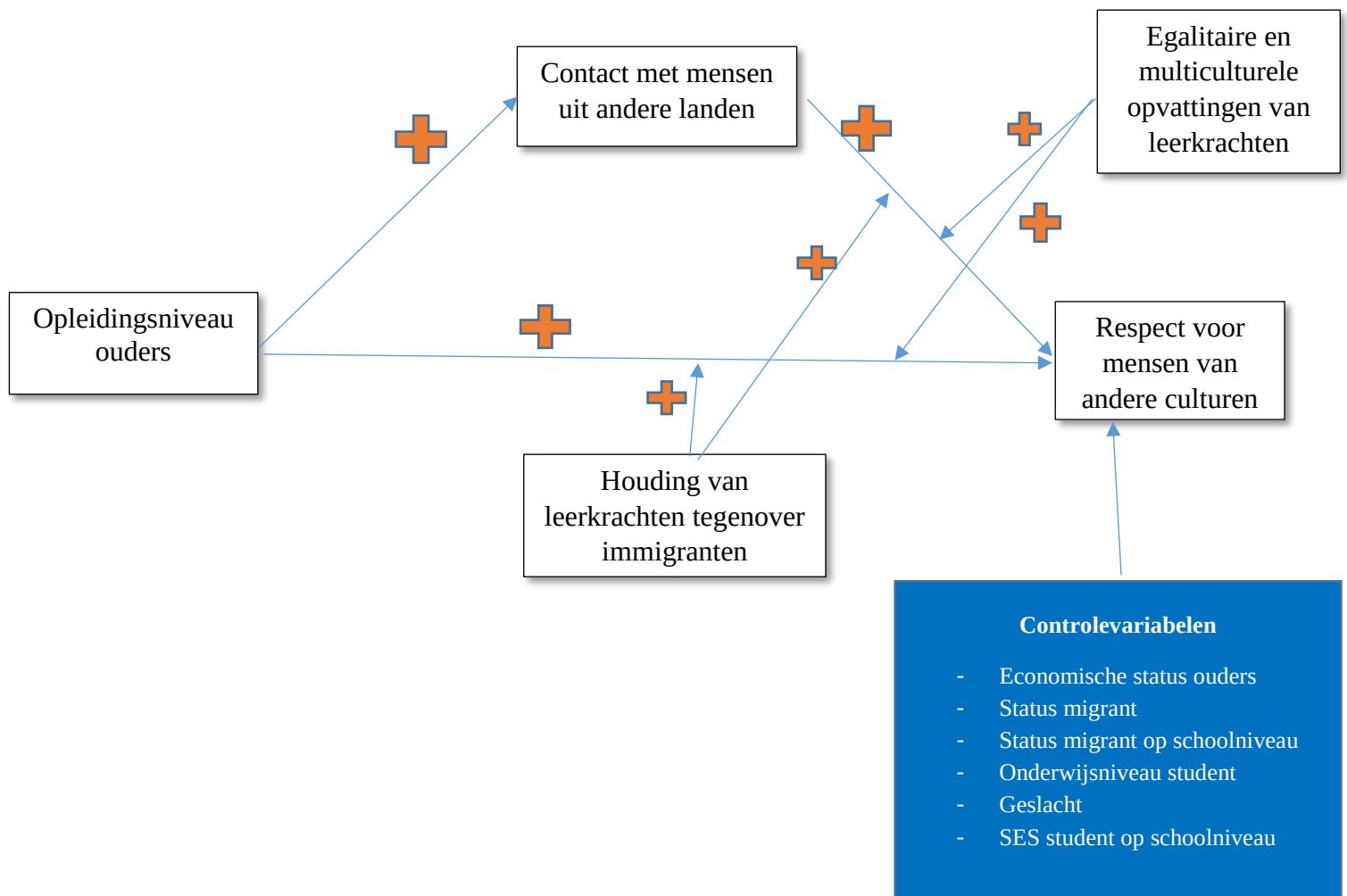
Op basis van bovenstaande uitleg zijn de volgende moderatie hypothesen geformuleerd:

- *De relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben wordt positief gemodereerd door de egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten*
- *De relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben wordt positief gemodereerd door de houding van leerkrachten tegenover immigranten.*

Modererende mediatie hypothesen zijn:

- *De egalitaire opvattingen en houding van leerkrachten tegenover immigranten hebben invloed op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen.*
- *De houding van leerkrachten tegenover immigranten heeft invloed op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen.*

Conceptueel model

Figuur 1. Conceptueel Model

Uitleg conceptueel model

Op basis van het literatuuronderzoek is het bovenstaand conceptueel model opgesteld. Er wordt verwacht dat kinderen van hoogopgeleide ouders meer respect zullen hebben voor mensen uit andere culturen. Hoogopgeleide ouders hebben een groter sociaal netwerk, waardoor de kinderen meer kans hebben om mensen van andere landen tegen te komen. De interactie tussen de kinderen en mensen uit andere landen zal resulteren in groei van kennis over de desbetreffende land en cultuur, waardoor ze nog meer respect hebben voor mensen uit andere culturen. Verder wordt verwacht dat de egalitaire opvattingen van de leerkrachten en hun houding tegenover immigranten de mate van respect bij leerlingen zal bevorderen.

Methodologie

In dit hoofdstuk zullen de toegepaste methoden en technieken van het onderzoek uitgelegd en verantwoord worden.

Type onderzoek

Dit onderzoek is toetsend en kwantitatief van aard. Het is toetsend van aard, omdat de relaties tussen de verschillende variabelen middels hypothesen onderzocht worden. Daarnaast is er gebruik gemaakt van een vragenlijst over studenten en leerkrachten en dataset van PISA 2018. PISA (*Programme for International Student Assessment*) is een programma van de *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD). In PISA-onderzoek worden vijftienjarige leerlingen op drie domeinen getoetst: wiskunde, natuurwetenschappen en leesvaardigheid, verder wordt de kennis over financiële zaken en creatief denken ook getoetst. Leerlingen vullen daarnaast een vragenlijst in over zichzelf en over hun school.

Operationalisering variabelen

De operationalisering van de variabelen komen in de volgende alinea's aan de orde. Er wordt aangegeven op welke manier de variabelen zijn gemeten en hoe de scores zijn berekend. Aangezien er in dit onderzoek veel met stellingen wordt gewerkt is er een betrouwbaarheidstest (Cronbach's alpha) uitgevoerd worden om zodoende de interne consistentie te meten.

Onafhankelijke variabele

In dit onderzoek is het *opleidingsniveau van beide ouders* als onafhankelijke variabele meegenomen. Dit werd gemeten aan de hand van het (gecombineerd) hoogste opleidingsniveau van beide ouders. In de studenten vragenlijst wordt er aan de student gevraagd om het hoogst afgeronde opleiding van zowel je vader als moeder aan te geven. De antwoorden zijn gecategoriseerd aan de hand van de "*International Standard Classification of Education (ISCED) is a statistical framework for organizing information on education maintained by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)*". De studenten hadden de volgende vijf opties om te kiezen:

1. *ISCED level 3A* (Hoger Secundair Onderwijs)
2. *ISCED level 3B, 3C* (Hoger Secundair Onderwijs)
3. *ISCED level 2* (Lager Secundair Onderwijs)

4. *ISCED level 1* (Primaire Onderwijs)
5. He did not complete *ISCED level 1*

Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabele van dit onderzoek is de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen. Dit is gemeten aan de hand van de volgende vijf stellingen: (1) *I respect people from other cultures as equal human beings*, (2) *I treat all people with respect regardless of their cultural background*, (3) *I give space to people from other cultures to express themselves*, (4) *I respect the values of people from different cultures*, (5) *I value the opinions of people from different cultures*.

Bij deze stelling is er gehercodeerd waarbij 1 = *Not at all like me* en 5 = *Very much like me*. De gemiddelde score is 4 = *Mostly like me* (zie tabel 1). Volgens de betrouwbaarheidstest is de interne samenhang 0.944. Na de betrouwbaarheidstest is er van alle stellingen een score gemaakt voor de regressieanalyse.

Mediërende variabele

Voor de mediërende variabele - *contact met mensen uit andere landen* - wordt na gegaan op welke manieren leerlingen contact hebben met mensen van andere landen. Bij deze variabele zijn de volgende stellingen door PISA aan de leerlingen gesteld: (1) *In your family*, (2) *At school*, (3) *In your neighborhood*, (4) *In your circle of friends*. Bij elk van de stelling kon uit de volgende antwoorden gekozen worden: *yes* of *no*.

Om de variabele contact te analyseren is er op basis van deze stellingen is er een schaal gemaakt met de gemiddelde waarde van de antwoorden per respondent. Volgens de betrouwbaarheidstest bleek dat de interne samenhang 0.558 is.

Modererende variabelen

1. Egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten

Aan de leerkrachten is er gevraagd over hun multiculturele en hun egalitaire denkwijze. Dit is gemeten aan de hand van de volgende vier stellingen: (1) *It is important for students to learn that people from other cultures can have different values*, (2) *Respecting other cultures is something*

that students should learn as early as possible, (3) In the classroom, it is important that students of different origins recognize the similarities that exist between them, (4) When there are conflicts between students of different origins, they should be encouraged to resolve the argument by finding common ground.

Voor elke stelling konden de leerkrachten uit de volgende antwoorden kiezen: *shared amongst none or almost none of the teachers, shared amongst some of the teachers, shared amongst many of the teachers, shared amongst all or almost all of the teachers*. Volgens de betrouwbaarheidstoets bleek de interne samenhang van deze variabele .930 te zijn.

2. Houding van leerkrachten tegenover immigranten

Middels vier stellingen is er aan leerkrachten gevraagd over hun houding tegenover immigranten: *(1) Immigrant children should have the same opportunities for education that other children in the country have, (2) Immigrants who live in a country for several years should have the opportunity to vote in elections, (3) Immigrants should have the opportunity to continue their own customs and lifestyle, (4) Immigrants should have all the same rights that everyone else in the country has.*

Bij elk van de stellingen konden de leerkrachten uit de volgende antwoorden kiezen: *strongly disagree, disagree, agree, strongly agree*. Volgens de betrouwbaarheidstoets bleek de interne samenhang voor deze variabele .840 te zijn. Na de betrouwbaarheidstest is er van alle stellingen is er een gemiddelde score gemaakt voor de regressieanalyse. De modererende variabelen zijn oorspronkelijk door PISA gestandaardiseerd met een gemiddelde van 0 en een standaarddeviatie van 1. Dat zijn Z-scores dus. Dit is gedaan om de internationale vergelijking gemakkelijker te maken.

Controle variabelen

Om de betrouwbaarheid van de analyse te verhogen worden de volgende zes controlevariabelen gebruikt: (1) economische status van ouders, hierbij is er met huisbezittingen als variabele is gewerkt, (2) status migrant, (3) aantal percentage migrant op schoolniveau, (4) onderwijsniveau van student, (5) geslacht als dummy variabele (waarbij 0 = vrouw en 1 = man), (6) sociaaleconomische status van kinderen op schoolniveau, (SES).

Onderzoekspopulatie en steekproef

De onderzoekspopulatie van dit onderzoek bestaat uit studenten en leerkrachten, omdat de data uit de antwoorden van studenten en leerkrachten bestaan. Voor dit onderzoek is er gekozen om leerlingen van Duitsland te gebruiken. Dit besluit is genomen omdat er geen data beschikbaar was voor Nederland en daarom is er gekozen om het dichtstbijzijnde land te kiezen met een vergelijkbaar onderwijssysteem. In totaal is er gewerkt met antwoorden van 1379 leerlingen in dit onderzoek.

Data-analyse en verwerking

Voor dit onderzoek wordt er gewerkt met een bestaande data set uit PISA 2018. Deze manier van analyseren wordt ook wel secundaire analyse genoemd (Bryman, 2012). Voor de analyse van de data is er gebruik gemaakt van de computerprogramma SPSS. Aangezien er zowel variabelen op individueel als op schoolniveau zijn opgenomen in het conceptueel model was er getracht om een multilevel regressieanalyse te verrichten, maar doordat de moderatie verbanden niet goed bekeken konden worden is er besloten om model 17 middels de PROCESS-tool te verrichten.

Resultaten

In dit hoofdstuk zullen de resultaten weergegeven worden. Eerst zullen de descriptieve statistieken weergegeven worden. Hierna komen de resultaten van de correlatie en Hayes-toets aan de orde.

Descriptieve statistieken

In tabel 1 zijn de gemiddelde, minimum, maximum en standaarddeviatie waarden van alle variabelen weergegeven.

Tabel 1. Descriptieve Statistieken variabelen voor N= 1379

Variabelen	Minimum	Maximum	Gemiddelde	S.D
Mate Respect bij leerlingen	1.00	5.00	4.340	.836
Opvattingen leerkrachten	-.52	1.13	.1920	.279
Houding leerkrachten	-1.34	.72	-.2831	.351
Opleidingsniveau ouders	3.00	18.00	14.463	3.531
Contact	.00	4.00	2.380	1.227
Sociaaleconomische status	-1.47	.92	-.051	.526
Economische Status ouders	-3.48	3.10	.212	.894
Status Migrant	.00	.84	.211	.186
Geslacht (= vrouw)	.00	1.00	.480	.500
Onderwijsniveau leerlingen	-2.00	2.00	.491	.658
Migrant (schoolniveau)	.00	.84	.228	.204

Tabel 2. Correlatie variabelen

Variabelen	Opleidingsniveau ouders	Respect	Contact	Opvattingen leerkrachten	Houding leerkrachten
Opleidingsniveau ouders	-	.034	-.008	.050	-.039
Respect	.034	-	.221**	.094**	.062*
Contact	-.008	.221**	-	.053	.106**
Opvattingen leerkrachten	.050	.094*	.053	-	.446**
Houding leerkrachten	-.039	.062*	.106**	.446**	-

*= $p < 0.05$

**= $p < 0.01$

Volgens de correlatie toets is gebleken dat er een positief significant verband bestaat tussen contact en respect, $r = .22$, $p < .01$. Dit betekent dat meer contact met mensen van andere landen leidt tot meer respect bij leerlingen. Vervolgens correleren contact en houding van leerkrachten positief met elkaar bij, $r = .11$; $p < .01$. Verder correleren opvattingen van leerkrachten met respect bij $r = .09$; $p < .01$. Dit betekent dus dat de egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten tot meer respect leiden bij leerlingen. Respect correleert ook positief met attitude bij $r = .06$; $p < .05$. De positieve houding van leerkrachten leiden dus tot meer respect bij leerlingen. Tot slot is er is een positief en significant verband tussen opvattingen en attitude bij, $r = .45$; $p < .01$.

Alhoewel er correlaties zijn gevonden tussen de verschillende variabelen, is het vermeldenswaardig dat de grootte van de correlatiecoëfficiënt aan de zeer lage kant is, dat betekent dat er grotendeels sprake is van nauwelijks tot geen correlatie.

Tabel 3. Uitkomsten Regressieanalyse

Variabelen/Interacties	(Mediator)		(Afhankelijke variabele)	
	Contact		Respect	
	B	SE	B	SE
Constant	-.563** [-.685, -.441]	.062	4.095** [4.007, 4.182]	.045
(X) Opleidingsniveau ouders	.012 [-.007, .031]	.010	-.004 [-.017, .010]	.007
(M) Contact	-	-	.125** [.088, .162]	.019
(Q) Houding leerkrachten	-	-	.057 [-.080, .194]	.070
(V) Opvattingen leerkrachten	-	-	.144 [-.025, .314]	.086
Interactie 1 = X.Q	-	-	-.049* [-.087, -.011]	.020
Interactie 2 = M.Q	-	-	-.050 [-.158, .058]	.055
Interactie 3 = X.V	-	-	.020 [-.032, .071]	.026
Interactie 4 = M.V	-	-	-.062 [-.199, .075]	.070
Economische Status ouders	.102*	.040	.015	.028
Migrant (schoolniveau)	.736**	.089	.051	.063
Onderwijsniveau leerlingen	-.034	.050	.116*	.035
Vrouw	.121	.062	.230**	.043
Migrant (individueel niveau)	1.773**	.222	.367*	.159
SES (schoolniveau)	.287**	.082	.253**	.057
	$R^2 = .140, p < .000$		$R^2 = .117, p < .000$	

$N = 1379$

*95 Betrouwbaarheidsintervallen voor de linker- en rechtergrens

*= $p < 0.05$; **= $p < 0.01$

Tabel 4. Conditionele direct effect van opleidingsniveau ouders op respect gemodereerd door houding en opvattingen van leerkrachten

Houding	Opvattingen	Effect	SE	p	LLCI	ULCI
.351	.000	-.021	.009	.023	-.039	-.003

Uit de bovenstaand tabel blijkt dat slechts de moderator - houding van leerkrachten tegenover immigranten - een significant negatief modererende effect heeft op respect, bij opvattingen = 0.

Tabel 5. Conditionele indirect effect van opleidingsniveau op respect via contact gemodereerd door houding en opvattingen

Houding	Opvattingen	Effect	SE	LLCI	ULCI
-.351	-.279	.002	.002	-.001	.005
-.351	.000	.002	.001	-.001	.005
-.351	.279	.002	.001	-.001	.004
.000	-.279	.002	.001	-.001	.005
.000	.000	.001	.001	-.001	.004
.000	.279	.001	.001	-.001	.004
.351	-.279	.001	.001	-.001	.005
.351	.000	.001	.001	-.001	.004
.351	.279	.001	.001	-.001	.003

Index voor modererende mediatie door houding leerkrachten: -.001 [-.003, .001]

Index voor modererende mediatie door opvattingen leerkrachten: -.001 [-.004, .001]

Gelet op de index getallen voor de gemodereerde mediatie uit tabel 5 blijkt dat er zowel voor houding [-.003, .001] als opvattingen [-.004, .001] er geen sprake is van een statistisch significante waarde. Op basis hiervan wordt er geconcludeerd dat er geen modererende mediaties plaatsvinden.

Uit het regressie model van de Hayes-procedure is gebleken dat er een negatief maar niet significant verband bestaat tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben voor mensen uit andere culturen: $B = -.004$, $SE = .007$, $p = .058$. Dit betekent dat de eerste hypothese: ***Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben meer respect voor mensen uit andere culturen***, wordt verworpen. Het opleidingsniveau van ouders heeft dus geen significante invloed op de mate van respect bij hun kinderen.

Ten tweede blijkt dat hoe meer kinderen contact hebben met mensen uit andere landen, hoe meer respect ze hebben voor mensen uit andere culturen. Er wordt er gekeken naar de resultaten van de mediatie hypothese: ***Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben meer contact met mensen van***

andere landen, waardoor ze meer respect hebben voor mensen uit andere culturen. Voor de mediatie relatie bleek er een significant positief verband te zijn: $B = .125$, $SE = .019$, $p < 0.05$; $[0.088, 0.162]$, de mediatie hypothese wordt dus aangenomen.

Ten derde blijkt voor de moderatie hypothese (interactie 3): **De relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben wordt positief gemodereerd door de egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten** een positief maar niet significant verband vertoont en wordt dus verworpen: $B = .020$, $SE = .026$, $p = .451$, $[-0.032, 0.071]$.

Verder blijkt dat er voor de moderatie hypothese (interactie 1): **De relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben wordt positief gemodereerd door de houding van leerkrachten tegenover migranten**, een significant negatief verband bestaat: $B = -.049$, $SE = .020$, $p = .012$, $[-0.087, -0.011]$. Dit resultaat is dus tegen de verwachting.

Ten vierde wordt er gekeken naar de modererende mediatie verbanden. Zoals te lezen is uit tabel 5 (interactie 4) blijkt er voor de hypothese: **De egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten hebben een positief invloed op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen**, een negatief maar niet significant verband te bestaan: $B = -.062$, $SE = .070$, $p = .376$, $[-0.199, 0.075]$. Daardoor wordt de hypothese dus verworpen.

Voor de tweede modererende mediatie verband (interactie 2): **De houding van leerkrachten tegenover immigranten heeft positief invloed op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen**, blijkt dat er een negatief maar niet significant verband te zijn en daarom wordt deze hypothese dus ook verworpen: $B = -.050$, $SE = .055$, $p = .364$, $[-0.158, 0.058]$. Houdingen van leerkrachten hebben dus geen significante modererende effect op de mediatie relatie en wanneer er geen sprake is van invloed door de opvattingen van leerkrachten.

Invloed controle variabelen

Al de verbanden die er tot nu toe zijn besproken zijn gecontroleerd op een aantal belangrijke (controle) variabelen. Uit de regressieanalyse is gebleken dat meer contact samenhangt met hogere economische niveau van ouders, migratiestatus, op scholen met meer migranten en hogere SES

(op schoolniveau). Meer respect hangt samen met hogere onderwijsniveaus van leerlingen. Vervolgens blijkt dat vrouwen hoger score voor de mate van respect dan mannen. Verder blijkt dat de mate van respect hoger is bestaat op scholen met hogere SES en met meer migranten.

Discussie

In de volgende alinea's wordt er ingegaan worden op de betekenissen van de verkregen resultaten.

Om te beginnen met de hypothese: *kinderen van hoogopgeleide ouders meer respect hebben voor mensen uit andere culturen*, wordt verworpen. De resultaten wezen dat er een negatief maar niet significant verband te bestaat tussen deze twee variabelen. Dit is een onverwacht resultaat dat in tegenstelling is tot de bevindingen van de OECD (2020) en Schönpflug (2001), die veronderstellen dat (hoge) opleidingsniveau van ouders de mate van respect bij hun kinderen verhoogt. Ouders als een van de meest invloedrijke groep hebben de primaire taak om waarden en normen over te brengen aan hun kinderen, hun onderwijsniveau is volgens Schönpflug (2001) een hulpmiddel met positieve effecten voor de overdracht van waarden. De verklaring hiervoor is dat er bijvoorbeeld bij vaders met een hoog opleidingsniveau het vermogen aanwezig is om discussie te voeren over andere culturen. Zodoende vindt de overdracht van kennis heel soepel en succesvol plaats (Schönpflug, 2001, p. 182). Hoewel er een niet significant verband blijkt te bestaan is een vervolgonderzoek zeker aan te bevelen. Ook gezien de beperking dat het resultaat van dit onderzoek beperkt zich tot Duitsland, in een vervolgonderzoek is het zeker aan te bevelen dat antwoorden van meerdere landen meegenomen worden voor een breder beeld.

De tweede hypothese dat *contact met mensen van andere landen positief zal mediëren tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate respect voor mensen uit andere culturen*, kan worden aangenomen. Er blijkt een positief significant verband te bestaan. Dit komt overeen met de geraadpleegde literatuur (OECD, 2018, 2020; Pettigrew 2006, 2011; Janmaat, 2011; Hewstone et al., 2018), waarbij uitbreiding van sociale kringen tot meer interactie leidt en dat voor kennis over andere culturen respect zorgt. Het is noemenswaardig dat in tegenstelling tot de eerdere hypothese, de variabele contact in combinatie met opleidingsniveau van ouders het wel mogelijk maakt om de mate van respect voor mensen van andere culturen te bevorderen. De bevestiging van de mediërende rol van contact in dit model maakt dus duidelijk dat sociale kringen heel belangrijk zijn voor het ontwikkelen van sociale competentie zoals respect hebben voor mensen van andere culturen (Hewstone et al., 2018). Er kan dus beweerd worden dat het te simpel is om aan te nemen dat slechts het opleidingsniveau van ouders de mate van respect bij hun kinderen kan bevorderen. Hiervoor moeten interacties met anderen niet buiten beschouwing gelaten worden. Voor een aantal leerlingen is de school en hun woonbuurt een gunstige plek om mensen (klasgenoten) van andere

culturen of landen tegen te komen en met ze te socialiseren, zodoende ontwikkelen leerlingen al heel gauw ook respect voor mensen uit andere culturen, en is culturele diversiteit een normaal verschijnsel voor hen (Janmaat, 2011; Hewstone et al., 2018; Braster & Dronkers, 2012). Voor schoolgaanden blijkt de school dus een heel gunstig plek voor socialisatie en het ontwikkelen van sociale competenties te zijn. Na de toetsing op de controle variabelen bleek dat meer respect samenhangt met hogere onderwijsniveaus van leerlingen. Vervolgens blijkt dat meisjes een hogere mate van respect hebben voor mensen van andere culturen dan jongens. Verder blijkt dat de mate van respect hoger is bestaat op scholen met meer migranten en een hoge SES. Alhoewel Piff et al. (2010) en Michael W. Kraus (2011) beweren dat mensen van lagere sociale klasse juist meer aandacht hebben voor verbondenheid, blijkt uit dit onderzoek dat leerlingen van scholen met een hoge SES ook geassocieerd zijn met meer respect voor mensen van andere culturen. Hierbij is het ook goed om aan te geven dat de bovenstaande resultaten niet gelden voor jongeren die niet meer naar school gaan.

De derde hypothese: *de relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben wordt positief gemodereerd door de egalitaire opvattingen van leerkrachten*, wordt verworpen. Volgens de geraadpleegde literatuur hebben zowel multiculturele als egalitaire opvattingen beide een positieve houding ten opzichte van immigratie. Voorstanders van multiculturalisme en egalitarisme verschillen echter in de manier waarop ze diversiteit interpreteren en erop reageren (Hachfeld et al., 2011, Hachfeld et al., 2015). Voorstanders van multiculturalisme zijn van mening dat deze interculturele verschillen moeten worden omarmd en als verrijkend moeten worden beschouwd (Hachfeld, et al., 2011, Hahn et al., 2010, 2014, Park & Judd, 2005). Er kan verwacht worden dat leerkrachten met multiculturele overtuigingen de verschillende culturen van leerlingen integreren in de dagelijkse praktijk op school bij het plannen van hun lessen, het kiezen van materialen en het omgaan met leerlingen in de klas (Hachfeld et al., 2015). Het verkregen resultaat uit dit onderzoek laat echter zien dat het niet zo is. Volgens de regressieanalyse bleek het verband niet significant te zijn. Dit resultaat kan verklaard worden door twee mogelijke redenen. (1) De opvattingen van leerkrachten zijn niet altijd terug te zien in de docerstijl. Dit is tegen de bevindingen van (Hachfeld et al., 2011, Hachfeld et al., 2015), die erop wijzen dat egalitaire opvattingen voor een positief invloed zegt en terug gezien kan worden in de docerstijl van de leerkrachten. (2) De ander reden kan zijn dat de stellingen van deze variabele gericht is op de studenten en niet zo zeer ging over de leerkrachten of over hun docerstijl zelf. Er

wordt daarom aanbevolen dat er voor vervolgonderzoek een variabele wordt meegenomen waarbij de stellingen/ vragen concreet aangeven dat de leerkrachten diversiteit in hun doceerstijl hebben verwerkt. Resultaten over de invloed van controle variabelen wees uit dat meer contact samenhangt met economische niveau van ouders, migratiestatus, op scholen met meer migranten en hogere SES (op schoolniveau).

Vervolgens blijkt er een negatief en significant modererend effect te zijn door *de houding van leerkrachten tegenover immigranten tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben voor andere culturen*. Er werd op basis van de literatuur verwacht dat naast progressieve opvattingen (Hachfeld et al., 2011, Hachfeld et al., 2015), positieve houding tegenover immigranten de relatie tussen het opleidingsniveau van de ouders en de mate van respect bij leerlingen voor andere culturen positief zal beïnvloeden, zodat de leerlingen zowel door hun ouders als leerkrachten positief beïnvloed worden. De resultaten lieten echter zien dat er sprake is van een invers relatie. Dit betekent dat naarmate de invloed van de positieve houding van leerkrachten tegenover immigranten op de leerlingen toeneemt, des te minder het opleidingsniveau van ouders invloed heeft op de mate van respect bij leerlingen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de wereldbeschouwing van ouders in (de praktijk) en de stellingen die vallen onder het variabele houding tegenover immigranten, elkaar niet aanvullen. Er wordt sterk aanbevolen om dit nader te onderzoeken, waarbij antwoorden van meerdere landen worden meegenomen.

De hypothese: *De egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten hebben positief invloed op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen*, wordt verworpen. Ook hiervoor gelden de verklaringen dat opvattingen niet altijd terug te zien zijn in de doceerstijl en daarom geen invloed hebben, zelfs wanneer het gecombineerd wordt met de variabele contact.

Tot slot wordt de hypothese: *Houding van leerkrachten tegenover immigranten zal positieve invloed hebben op de relatie tussen het contact hebben met mensen uit andere landen en de mate van respect die kinderen hebben voor mensen uit andere culturen*. Uit de resultaten bleek er een negatief maar geen significant verband te bestaan. Naast dat dit resultaat niet overeenkomt met de bevindingen van de literatuur, leidt het tot de opmerking dat leerkrachten in de praktijk misschien toch geen (positief) invloed uitoefenen op vijftienjarige leerlingen. Er zou op basis van dit resultaat

een vervolgonderzoek verricht kunnen worden waarbij de nadruk ligt op de mate van invloed van leerkrachten op leerlingen over de mate van respect bij leerlingen voor andere culturen.

Conclusie

Bij dit onderzoek stond de volgende hoofdvraag centraal: ***In hoeverre heeft het opleidingsniveau van ouders invloed op de mate van respect van leerlingen voor mensen van andere culturen en in hoeverre wordt deze relatie gemedieerd door de mate van contact met mensen van andere landen en opvattingen van leerkrachten?***

Global competence of kenmerken daarvan krijgt steeds meer aandacht en wordt dus als een onmisbaar vaardigheid gezien (Hanvey, 1982; Eidhof, Houtte, & Vermeulen, 2016; OECD, 2018, 2019). In dit onderzoek is er gekeken in hoeverre opleidingsniveau van ouders invloed heeft op een aspect van *Global competence*, namelijk respect voor mensen uit andere culturen. Verder is er op basis van literatuur (OECD, 2020; Schönplflug, 2001) waarin wordt veronderstelt dat het opleidingsniveau van ouders een significante rol kan spelen voor de kennisoverdracht over waarden en cultuur, het opleidingsniveau van ouders als onafhankelijke variabele genomen. Uit de resultaten bleek echter dat er een negatief maar niet significant verband bestaat tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect die hun kinderen hebben voor mensen uit andere landen. Opleidingsniveau van ouders blijkt dus geen rol te spelen bij de mate van respect bij kinderen. Vervolgens is er voor dit onderzoek gebruik gemaakt van de contacttheorie van Gordon Allport om na te gaan in hoeverre intercultureel contact de mate van respect bij de vijftienjarige schoolgaanden in Duitsland beïnvloedt. Dit is getoetst middels de mediatie hypothese: *Kinderen van hoogopgeleide ouders hebben meer contact met mensen van andere landen, waardoor ze meer respect hebben voor mensen uit andere culturen*. Uit de resultaten bleek dat er een positief significante verband bestaat voor deze relatie. Dit komt overeen met de bevindingen van de contacttheorie van Allport (1954) en Pettigrew et al. (2006, 2011) die veronderstellen dat uitbreiding van je sociale kring, tot meer begrip en respect voor de ander zijn cultuur kan leiden. Contact met mensen van andere landen is een belangrijke factor, wanneer gecombineerd wordt met de opleidingsniveau van ouders, leidt tot respect voor mensen van andere culturen bij vijftienjarige leerlingen in Duitsland. Het meest relevante bevinding van dit onderzoek is dat uitbreiding van sociale kring, door contact te hebben met mensen uit andere landen, op school en in de woonbuurt heel gunstig kan zijn voor de ontwikkeling van sociale eigenschappen. Deze bevinding komt overeen met de geraadpleegde literatuur (Braster & Dronkers, 2012; OECD, 2020; Pettigrew et al., 2011; Hewstone et al., 2018).

Verder is de invloed van leerkrachten op de mate van respect bij de kinderen bekeken middels twee modererende relaties en twee modererende mediaties. Uit de resultaten bleek dat houding van leerkrachten tegenover immigranten een significant negatief modererende effect heeft op de relatie tussen opleidingsniveau van ouders en de mate van respect van leerlingen. Dit betekent dat naarmate de invloed van de positieve houding van leerkrachten (tegenover immigranten) op de leerlingen toeneemt, des te minder het opleidingsniveau van ouders invloed heeft op de mate van respect bij leerlingen. De egalitaire en multiculturele opvattingen van leerkrachten hebben in tegenstelling tot de literatuur bevindingen van Hachfeld et al., (2015) Hahn et al., (2010), geen invloed op de mate van respect bij leerlingen voor mensen van andere culturen. Concluderend wordt er beweerd dat het (hoge) opleidingsniveau van ouders niet bijdraagt aan de mate van respect bij vijftienjarige schoolgaanden in Duitsland, maar wanneer dat gecombineerd wordt met de aanwezigheid van contact met mensen uit andere landen dan heeft dat wel een significant positief invloed op de mate van respect bij leerlingen.

Beperkingen en aanbevelingen

Bij dit onderzoek is er getracht om de relatie tussen het opleidingsniveau van ouders en de mate van respect bij hun kinderen voor mensen van andere culturen te toetsen, waarbij contact met mensen uit andere landen en rol van de leerkrachten toegevoegd zijn. Gedurende het onderzoeksproces is er gebruik gemaakt van de Hayes procedure als analysemethode. Ondanks de gepresenteerde resultaten, zijn er enkele punten die beter hadden gekund. De interne consistentie van de mediërende variabele - contact met mensen uit andere landen - als schaal was niet sterk. Eveneens is het niet gelukt om tijdens dit onderzoek een multilevel analyse te verrichten zoals dat wel gedaan moest worden, omdat er variabele op zowel individueel als schoolniveau waren. Een onverwacht resultaat uit dit onderzoek was het negatief modererend effect van de variabele - attitude van leerkrachten tegenover immigranten - op de relatie tussen opleidingsniveau en de mate van respect bij leerlingen. Toekomstig onderzoek op basis van de resultaten zou bijvoorbeeld kunnen gaan over de inverse relatie die gebleken is uit dit onderzoek, waarbij antwoorden van meerdere landen wordt meegenomen.

Literatuurlijst

- Abrams, D., & Rutland, A. (2008). The development of subjective group dynamics. In S. Levy, & M. Killen, *Intergroup Attitudes and Relations in Childhood through Adulthood* (pp. 47-65). New York: Oxford University Press.
- Allport, G. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge: Mass: Addison-Wesley Pub. Co.
- Braster, S., & Dronkers, J. (2012). *De positieve effecten van etnische verscheidenheid in de klas op de schoolprestaties van leerlingen in een multi-etnische grote stad*. Rotterdam: Bloom Uitgevers.
- Bryman, A. (2012). *Social Research Methods 4th edition*. New York: Oxford University Press.
- Council of Europe, (2016). *Competences for Democratic Culture*. Strasbourg: Council of Europe.
- Council of Europe, (2018). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Eidhof, B., Houtte, M. V., & Vermeulen, M. (2016). *Sociologen over onderwijs*. Antwerpen-Appeldoorn: Garant-Uitgevers nv & de auteurs.
- Ferguson, R. F. (2003). Teachers' Perceptions and Expectations and the Black-White Test Score Gap (38)4. *Urban Education*, 460–507.
- French, S. E., Seidman, E., & Allen, L. (2006). The development of ethnic identity during adolescence. *Developmental Psychology* 42:, 1-10.
- Gay, G. (2010). *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice (2nd ed.)*. . New York: Teachers College Press.
- Gay, G. (2013). Teaching To and Through Cultural Diversity. *Curriculum Inquiry*, 43(1), 48-70.
- GerbertKraaykamp, & Nieuwbeerta, P. (2000). Parental Background and Lifestyle Differentiation in Eastern Europe: Social, Political, and Cultural Intergenerational Transmission in Five Former Socialist Societies. *Social Science Research*, 92–122.
- Gromova, C., & Khairutdunova, R. (2019). Cultural Diversity in Russian School: Results of Research of Elementary School Teachers' Experience with the Immigrant . *V International Forum on Teacher Education*, 977-987.
- Gudmund, H., Michaela, M., & Estelle, Z. (2004). *Planning for diversity: education in multi-ethnic and multicultural societies*. Paris: UNESCO .
- Hachfeld, A., b, A. H., Schroeder, S., Anders, Y., Stanat, P., & Kunter, M. (2011). Assessing teachers' multicultural and egalitarian beliefs: The Teacher Cultural Belief Scale. *Teaching and Teacher Education*, 986-996.

- Hachfeld, A., Hahn, A., Schroeder, S., Anders, Y., & Kunter, M. (2015). Should teachers be colorblind? How multicultural and egalitarian beliefs differentially relate to aspects of teachers' professional competence for teaching in diverse classrooms. *Teaching and Teacher Education* 48, 44-55.
- Hahn, A., Judd, C. M., & Park, B. (2010). Thinking About Group Differences: Ideologies and National Identities. *Psychological Inquiry*, 120- 126.
- Hahn, A., Nunes, A., Park, B., & Judd, C. M. (2014). Social-psychological recommendations for a diverse work environment. In K. M. Thomas, V. C. Plaut, & N. M. Tran, *Diversity Ideologies in Organizations* (pp. 236 - 252). New York: NY: Taylor and Francis.
- Hanvey, R. G. (1982). An Attainable Global Perspective. In R. G. Hanvey, *Theory Into Practice* (21)3 (pp. 162 - 167).
- Hewstone, M., Ramiah, A. A., Schmid, K., Floe, C., Zalk, M. v., Wölfer, R., & New, R. (2018). Influence of segregation versus mixing: Intergroup contact and attitude among White-British and Asian-British students in highschoools in Oldham, England. *Theory in Research and Education*, 179-203.
- Janmaat, J. G. (2011). Diversiteit in de klas. In J. Dronkers, *Goede bedoelingen in het onderwijs* (pp. 133-154). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Leask, B. (2009). Using Formal and Informal Curricula to Improve Interactions between Home and International Student. *Journal of Studies in International Education*, 205-211.
- Michael W. Kraus, P. K. (2011). Social Class as Culture : The Convergence of Resources and Rank in the Social Realm. *Current Directions in Psychological Science*, 246-250.
- Noorderhaven, N. G., & Halman, L. C. (2003). Does Intercultural Education Lead to More Cultural Homogeneity and Tolerance? *Intercultural Education*, 67-76.
- OECD. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world*. Paris: OECD .
- OECD. (2019). *PISA 2018 Assessment and Analytical Framework*. Paris: OECD.
- OECD. (2020). *PISA 2018 Results (Volume VI): Are Students Ready to Thrive in an Interconnected World?* Paris: OECD.
- Park, B., & Judd, C. M. (2005). Rethinking the Link Between Categorization and Prejudice Within the Social Cognition Perspective. *Personality and Social Psychology Review*, 108 - 130 .
- Parkhouse, H., Lu, C. Y., & Massaro, V. R. (2019). Multicultural Education Professional Development: A Review of the Literature Hillary Parkhouse. *Review of Educational Research*, 416-458.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). Interpersonal Relations and Group Processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 751-783.
- Pettigrew, T. F., Tropp, L. R., Wagner, U., & Christ, O. (2011). Recent advances in intergroup contact theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 271-280.
- Piff, P. K., Kraus, M. W., Cheng, B. H., & Keltner, D. (2010). Having Less, Giving More: The Influence of Social Class on Prosocial Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 771-784.

- Rutland, A., Killen, M., & Abrams, D. (2010). A new social-cognitive developmental perspective on prejudice: The interplay between morality and group identity. *Perspectives on Psychological Science*, 280-291.
- Schnabel, P. (1992). *Valt van cultuuroverdracht nog iets te verwachten?* Amsterdam: Boekmanstichting Kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid.
- Schönpflug, U. (2001). Intergenerational Transmission of Values; The role of Transmission Belts. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 174-185.
- Shyryaeva, T., & Trius, L. (2013). A call for cultural awareness and tolerance in higher education. The case of Pyatigorsk State linguistic University, North Caucasus, Russia. *Revista de Cercetare și Intervenție Socială*, 255-265.
- Willingham, D. T. (2012). Why does family wealth affect learning? *American Educator*, 33-39.
- Wölfer, R., Schmid, K., Hewstone, M., & Zalk, M. v. (2016). 2016). Developmental Dynamics of Intergroup Contact and Intergroup Attitudes: Long-Term Effects in Adolescence and Early Adulthood. *Child Development*, 1466-1478.
- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T., & Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73-90.
- Zhou, S., Page-Gould, E., Aron, A., Moyer, A., & Hewstone, M. (2019). The Extended Contact Hypothesis: A Meta-analysis on 20 Years of Research. *Personality and Social Psychology Review*, 132-160.